

Історія

УДК 316.3.355.4(430):(470+571)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17557664>

Сексуальний інстинкт, адюльтер і німецько-радянська війна

Гінда Володимир Васильович,

кандидат історичних наук, старший науковий
співробітник відділу воєнно-історичних досліджень,
Інститут історії України НАН України, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-8373-148X>

Прийнято: 21.10.2025 | Опубліковано: 31.10.2025

***Анотація.** Мета роботи – на основі спогадів фронтовиків-червоноармійців розкрити вплив сексуального інстинкту на інтимну поведінку військових під час війни, показати – як вони вирішували це питання та прагнули для себе пояснити подружню зраду. Автор намагається поглянути на дану проблему не з боку моральних, культурних, релігійних чи соціальних норм, а біологічної людської потреби інтимного життя, яка значно ускладняється для чоловіків і жінок на війні, особливо тих, хто жив ним регулярно. Наукова новизна статті полягає в маловивчених досі питань впливу німецько-радянської війни на сексуальний інстинкт чоловіків та жінок на фронті, можливій його загрозі сімейними парам і намагання представників обох статей вдовольнити природню потребу в сексі. Для означення наукової мети були використані міждисциплінарний і комплексний наукові підходи, які дали можливість пояснити відповідні дії людей, проаналізувати наукові*

джерела та зробити певний внесок в історичну антропологію воєнного досвіду. Також застосований ряд загальнонаукових методів, зокрема, історичного аналізу, порівняння, синтезу, систематизації, об'єктивності, історії повсякдення та мікроісторії. Із проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що німецько-радянська війна на початку значно вплинула на сексуальний інстинкт, пригнітивши його у військових. Але з часом, коли вони адаптувалися до воєнної екстрими, біологічна потреба інтимного життя в багатьох давала про себе знати, ставши однією із причин подружніх зрад в тилу і на фронті. Утім, спогади фронтовиків засвідчують, що багатьом чоловікам і жінкам вдалося контролювати власний сексуальний інстинкт: у когось він був придушений війною із постійними стресовими ситуаціями, хтось не зраджував своїм сімейним принципам, хтось і надалі притримувався культурних і релігійних поглядів у цьому питанні.

Ключові слова: сексуальний інстинкт, секс, війна, фронт, чоловік, жінка, адюльтер, історія повсякдення.

Sexual instinct, adultery and the German-Soviet War

Volodymyr Ginda,

senior researcher, candidate of historical sciences of the department
of military-historical research, Institute of History
of Ukraine of National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8373-148X>

Abstract. *The purpose of the work, based on the memoirs of Red Army soldiers, is to reveal the influence of sexual instinct on the intimate behavior of soldiers during the war; to show how they solved this issue and sought to explain adultery for*

themselves. The author tries to look at this problem not from the perspective of moral, cultural, religious or social norms, but from the biological human need for intimate life, which is significantly complicated for men and women during the war, especially those who lived it regularly, primarily married people. The scientific novelty of the article lies in the still little-studied issue of the influence of the German-Soviet war on the sexual instinct of men and women at the front, its possible threat to married couples and the efforts of representatives of both sexes to satisfy the natural need for sex. To define the scientific goal, interdisciplinary and comprehensive scientific approaches were used, which made it possible to explain the relevant actions of people, analyze scientific sources, and make a certain contribution to the historical anthropology of military experience. A number of general scientific methods were also applied to historical analysis, comparison, synthesis, systematization, objectivity, everyday history and microhistory. From the analyzed material, it can be concluded that the German-Soviet war initially significantly influenced the sexual instinct, suppressing it in the military. But over time, when they adapted to the extremes of war, the biological need for intimate life in many made itself felt. Faced with this, some military personnel resorted to fleeting sexual contacts to satisfy it. The sexual instinct became one of the main reasons for marital infidelity in the rear and at the front and the breakup of families. However, the memoirs of front-line soldiers indicate that many men and women managed to control their own sexual desire, for some it was suppressed by the war with its constant stressful situations, some did not betray their family principles, and some continued to adhere to cultural and religious views on this issue.

Keywords: *sexual instinct, sex, war, front, man, woman, adultery, the history of everyday life.*

Постановка проблеми. Особливістю людського сексуального життя є тенденція до відокремлення репродуктивної функції від рекреативної

(одержання насолоди). І хто б що не говорив, але інтимні стосунки є основними у відносинах між жінками та чоловіками. Власне – це об’єктивний фактор життя. У цій статті головна увага сфокусована на сексуальному інстинкті під час німецько-радянської війни, який закладений людині природою та має забезпечувати виживання виду. Коли про нього заходить мова, то суспільство зазвичай обмежується біологічними аспектами (фізіологією, гормонами), але сучасна психологія розглядає його як багатогранне явище, що перебуває на перетині психології, біології та різних соціальних факторів [1].

Після адаптації організму людини до бойових дій, із часом можуть давати про себе знати базові інстинкти – сексуальний серед них. Це можна прослідкувати з наративу воєнного часу, де міститься маса відповідних прикладів. Але на війні задовольнити сексуальні потреби через воєнні екстремальні умови та чисельний дисбаланс чоловіків і жінок вкрай складно. Враховуючи, що статевий потяг тісно пов’язаний із такими людськими емоціями як кохання, ревності, страх чи прив’язаність, то його проявлення на фронті може призводити до ряду морально-етичних проблем для одружених військовослужбовців, зміщення меж дозволеного в мирний і воєнний час поміж комбатантів, їх тимчасового відхилення від загальноприйнятого сексуального виховання.

Наразі дана проблема є доволі актуальною в українському суспільстві через російсько-українську війну, враховуючи періодичність відповідних публікацій у соціальних мережах сексологів і психологів, які пояснюють тим, хто із цим зіштовхнувся, як себе вести в такий ситуації. Її дослідження під час німецько-радянської війни може стати в нагоді для них. Окрім цього вивчення окресленого питання продовжує напрям історії повсякдення закладений у працях Г. Грінченко та О. Сенявської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній історіографії відсутні історичні комплексні розвідки з окресленої теми. Утім питання

сексуального інстинкту під час Другої світової війни торкалися у своїх роботах, присвячених інтимній сфері та воєнним зґвалтуванням, В. Гертґеянсен [2], Р. Мюльхойзер [3, 4], Б. Штельц-Маркс [5], А. Пето [6], Й. Островська [7], Л. Різ [8], К. Раян [9], Д. Бурдс [10] та Е. Бівор [11]. Як правило, у вищезгаданих працях він згадується побіжно в якості другорядного чинника, який впливав на сексуальну поведінку людей. Певною мірою про нього говорять у студіях із воєнної антропології та гендерних відносин О. Сенявська [12], А. Гроссман [13] і О. Будницький [14]. Більш розлого проблема відображена у праці В. Гінди, присвяченій сексуальному насиллю та інтимному життю цивільного населення під час німецько-радянської війни [15, с. 71–87].

Основою для написання статті стали спогади фронтовиків про німецько-радянську війну, де вони неодноразово торкаються інтимного аспекту воєнного життя. Автор усвідомлює, що відповідний вид джерел особового походження не є досконалим, але саме вони стали головною компонентою нашої розвідки, позаяк знайти відповідну інформації в офіційних документах наразі неможливо. Порівняльний аналіз використаного фронтового наративу та періодичність згадок у ньому інтимних питань дав змогу прийти до висновку, що сексуальний інстинкт займав не останнє місце в побутовій проблематиці військових.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній науково-історичній літературі останні десятиліття дослідниками активно студіюється тема інтимних стосунків під час Другої світової війни, у своїх роботах вони переважно звертають увагу на сексуальне насилля, романтичні відносини на фронті, в тилу чи з ворожими солдатами, а ось вплив сексуального інстинкту на поведінку людей, проблема адюльтеру під час війни наразі не досліджені. Варто зауважити, що дане питання нині піднімається сексологами у контексті російсько-української війни. Результати

запропонованої статті можуть бути використані для подальшої розробки відповідної тематики істориками, психологами, сексологами, написання книг про сексуальне життя людей під час війн і соціальної історії німецько-радянської війни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи – на основі спогадів фронтовиків-червоноармійців вивчити можливі наслідки проявів сексуального інстинкту у військових під час війни. Автор ставить наступні науково-дослідницькі завдання: дослідити вплив статевого бажання на поведінку військових, проаналізувати – як його девіантні прояви намагалися пояснити комбатанти, показати – як чоловіки і жінки прагнули контролювати власну біологічну потребу в сексі, розкрити проблему адюльтеру та впливу на нього різноманітних соціальних чинників. У статті окреслена проблема розглядається не з боку моральних, культурних, релігійних чи соціальних норм, а з боку біологічної людської потреби інтимного життя, яка значно ускладняється для чоловіків і жінок на війні, особливо для тих, хто мав його регулярно.

Розв’язати визначені завдання вдалося завдяки залученню міждисциплінарного підходу, який дав можливість, спираючись на напрацювання інших дисциплін, передусім сексології і психології людини, більш чітко зрозуміти і пояснити зміну сексуальної поведінки чи подружню зраду військових. Комплексний науковий підхід дозволив провести аналіз наукових джерел. У роботі також поєднані історичний, психологічний і культурологічний підходи до проблеми. Також використаний ряд загальнонаукових методів, зокрема, порівняння, історичного аналізу, систематизації, синтезу, об’єктивності, історії повсякдення та мікроісторії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сексуальний інстинкт є однією із базових людських потреб і закладений природою людині на біологічному та генетичному рівні. У зрілому віці його задоволення гармонізує

духовне, фізичне та психічне здоров'я людини. Але якщо в мирний час із цим не виникає жодних проблем, то на війні все набагато складніше. Тут люди, які до цього жили нормальним інтимним життям, розлучившись зі своїми сексуальними партнерами, можуть потрапляти в залежність від сексуального інстинкту. Сексологи та психологи зауважують, що на війні людське лібідо як пригнічується бойовими діями та стресом, так і проявляється в бажанні залишити після себе нащадків [1]. Стрес нерідко призводить до агресивних проявів сексу, які деколи є каталізатором військових згвалтувань, а статевий акт може виступати релаксацією від важких психологічних навантажень. Все залежить від обставин, в яких опиняється людина.

Окрім цього сексуальний інстинкт у чоловіків і жінок дещо відрізняється, що певною мірою впливає на їх поведінку в окремих ситуаціях. Науковцями доведено, що у чоловіків він значно сильніший, ніж у жінок [16, с. 226–227]. Скажімо, чоловіки більше зацікавлені у випадковому сексі та менш відповідальні у сексуальних установах і поведінці. Жінки більш прискіпливі у виборі партнерів, менше зацікавлені у сексі заради сексу й обирають переважно таких партнерів, які можуть забезпечити виживання їхнім дітям, гарантуючи їм довгострокову безпеку і матеріальне забезпечення. Чоловіча сексуальність більш екстенсивна і менше селективна, ніж жіноча, тому чоловіки здебільшого хочуть мати і мають більше сексуальних партнерів, ніж жінки, вона також анатомо-фізіологічно і соціально зв'язана з репродукцією набагато менше, ніж жіноча. Екстенсивність чоловічої сексуальності означає меншу емоційну прив'язаність і психологічну інтимність та більшу різноманітність мотивів. Чоловіки без інтимних контактів можуть протриматися 2–3 тижні, а далі можливі різні психологічні розлади, які іноді навіть призводять до імпотенції. Жінкам у цьому плані дещо легше, вони, як зауважує сексолог А. Давидюк, без сексу можуть обходитися до двох місяців, потім теж

стикаються з проблемами, хоча жіночий організм може доволі успішно адаптуватися до таких змін [17].

Тут маємо відразу зауважити, що оскільки всі люди різні, то й ступінь проблематичності утримання від сексу – індивідуальний, а наслідки залежать від ступеня сексуальної збудливості кожного. Хтось може прожити без сексу більше року, не відчуваючи при цьому ніяких труднощів, а для когось утримання упродовж тижня становить проблему. Але так чи інакше, у дорослої людини, позбавленої інтимного життя, може виникати невротичний стан – підвищена дратівливість, погіршення настрою, запальність і навіть агресивний стан [18].

Біологічний чинник

Проаналізовані нами спогади радянських фронтовиків засвідчують, що проблеми, пов'язані з біологічною потребою інтимного життя, були присутні у радянському війську під час німецько-радянської війни. Після адаптації військових до воєнної екстрими у них проявлявся сексуальний інстинкт, а неможливість вирішення інтимного питання в Червоній армії, на відміну від Вермахту, де командування подбало про своїх солдатів, відкривши сотні борделів для військових, призводило до появи в радянському війську різноманітних нестатутних сексуальних практик. Це стало однією із причин постійних домагань, зґвалтувань командирами підлеглих жінок, появи «похідно-польових дружин» тощо.

Відсутність можливості задовільнити природню потребу в статевих стосунках призводила до сексуального голоду. Радянські солдати, перебуваючи на війні роками, мабуть як ніхто інший відчували його на собі. Сприяв цьому і чисельний дисбаланс статей. Напередодні та під час німецько-радянської війни до Червоної армії мобілізували щонайменше 34 млн осіб. При цьому співвідношення чоловіків і жінок на фронті і тилу було прямо протилежним: у тилу бракувало чоловіків, а на фронті – жінок [14, с. 408]. Окрім цього, на

фронт зазвичай призивалися молоді люди віком 18–30 років, рівень тестостерону в крові яких зашкалював. У свою чергу старшим одруженим людям на війні важко було відмовитися від регулярного інтимного життя, яке вони мали вдома. Все це призводило до природного накопичення сексуальної енергії, яка потребувала виходу. Все сильніше відчувався сексуальний голод, що із часом ставав домінуючим у підсвідомості. Під його тиском у деякого могла змінюватися сексуальна поведінка, яка виходила за межі встановлених релігійних чи суспільних норм. Такі люди вели себе сексуально нестримано і зухвало, намагаючись задовольнити фізіологічну потребу.

Ветеран-фронтовик Анатолій Педько згадував, що в нього в полку була жінка, яка постійно втікала в самоволку до коханця. На його зауваження, що так робити не варто, вона відповіла: «Толя, ти що старий, що не розумієш, що мені хочеться» [19]. Червоноармієць Олександр Йолкін писав у щоденнику про чергову сексуальну партнерку на фронті: «Я не знаю, як мене називати після цього, але називайте, як хочете. Я не шукав тут дружини або нареченої, а тільки бажав одного, так одного, мені потрібна вона тільки для угамування великого бажання, адже тіло прагнуло до спілкування з нею» [20, с. 172].

Сила сексуального інстинкту настільки велика, що здатна поневолювати свідомість людини, придушувати її вміння керувати своїми емоціями, поривами, бажаннями, змушувати інстинктивно вступати в інтимні контакти з незнайомими. Причому, якщо в мирний час такі дії не сприймалися ні чоловіками, ні жінками, то під час війни вважалися нормальними, а вже після її завершення про це воліли не говорити назагал.

Офіцеру Миколі Нікуліну його товариш Лев Сезірсков розповів історію швидкоплинного сексуального контакту, яка, трапилася з ним восени 1942 року під Сталінградом. На одній із залізничних станцій під час зупинки ешелону, військові перетнулися із дівчатами-зенітницями, які захищали станцію від ворожої авіації. На знаки уваги Сізерскова одразу відповіла одна із молодих

зенітниць: «Взявшись за руки, ми біжимо до залишків тину (час воєнний – не варто втрачати можливість) і швидко приступаємо до справи, – розповідав він Нікуліну. – Але раптом лунає зтяжний гудок паровоза, і ешелон рушає. “Льовка! Скоріше!!!” – кричать товариші. Ех, як шкода! Доводиться прощатися! Біжу до свого вагону. Підтримуючи галіфе рукою... “Куди ж ти солдатик, миленький!!!” – кричить чорнява... Імені ми не встигли запитати один у одного» [21, с. 112–113].

Одна справа – коли прагнучі сексу військові потрапляли на таких же, а інша – коли на тих, хто намагався контролювати своє лібідо, пам’ятаючи про сім’ю чи культуру сексуальних стосунків, такі зустрічі нерідко закінчувалися згвалтуваннями.

Жінкам, які страждали через відсутність сексу, було простіше знайти партнера, вдаючись до різних жіночих хитрощів, але це у випадку, коли не відчувається «чоловічий голод», як то було в тилу чи певною мірою на окупованих територіях. Тоді їм доводилося активно пропонувати себе при появі чоловіка, особливо тим, які не виділялися привабливою зовнішністю або через вік не могли змагатися з більш молодими суперницями.

Заручником цього одного разу став повстанець Іван Лико («Скала»), який прийшов до вдови лемківського села Смільник за випраним одягом вояків. Жінка під час розмови почала залицятися до упівця. Дев’ятнадцятирічний юнак просто налякався, коли на нього почала «пхатися грудьми та тілом» в два рази старша огрядна жінка. Ошелешений такими діями господині, «Скала» спробував вибігти з хати, але вдова вхопила його в обійми та полізла цілуватися. «Вид цієї жінки просто налякав мене, бо всі пристрасті спраги статевого стосунку опанували її єство, затьмаривши всілякий глузд. Мені здавалося, що мушу вирватися силою з її обіймів, а навіть вдарити в лице, щоб привести її до тями», – згадував повстанець [22, с. 216].

Фронтний перекладач Ірина Дунаєвська після трирічного перебування на фронті без чоловіка записала у щоденнику: «Уже третій рік я на фронті. Я ні морально, ні фізично не в силах більше переносити самотність – адже я людина і жінка! Невже я не витримаю! Невже я не доживу до своєї мрії і, не витримавши, розміню себе напівдумці, напівпочутті, напівпристрасті» [23, с. 311].

Ветеран Василь Васильєв повідав пригоду, що трапилася з ним у тилу під час зустрічі нового 1945 р. на одній з нафтобаз у Сизрані. «Вранці хтось мене будить, відкриваю очі і бачу молоду красиву жінку, що будила мене вчора, щоб іти на вечір... Встаю і запитую начальника бази, хто ця жінка, що приготувала сніданок і швидко пішла. Начальник розповів: коли вчора ми вийшли з вечора зустрічі Нового року і пішли додому, вона, трохи почекавши, одягнулася і пішла слідом за нами, але прийшла до Вас, коли Ви вже заснули. За згодою подруг вона вирішила добре провести Вас. Вона хотіла в ліжку, в близькому спілкуванні з Вами згадати і знову пережити реальну душевно-тілесну радість, що відчувала в минулому житті з тим, від кого вже нічого не залишилося, крім спогадів і похоронки. Але Ви спали. Вона всю ніч чекала, коли Ви прокинетесь. Розбудити Вас вона боялася, не знаючи, чи правильно Ви її зрозумієте і не відкинете її, з її сильними бажаннями... Ви не прокинулись, а вона не розбудила Вас, а так задумане бажання, що так мучило її, залишилося в ній гірким, образливим хвилюванням. Тому, приготувавши сніданок, вона так швидко пішла» [24, с. 101].

Соціальні нерівності

Автори таких воєнних оповідок не вважають їхніх героїнь легкодоступними і розповідають про них із розумінням, співчуттям і болем. Тут ми спостерігаємо зміщення меж дозволеного в мирний і воєнний часи. Таких жінок, за умов мирного життя, чоловіки, спираючись на морально-етичні норми патріархального суспільства, сприйняли би, найімовірніше, як

розпусниць та повій і ставилися би відповідно. Але під час війни це сприймалося обома статями здебільшого нормально без суцільного засудження. Розмірковуючи про розкату сексуальну поведінку та домагання чоловіків на фронті, зенітниця Ніна Куніцина зауважувала: «Молоді хлопці, така у них фізіологічна потреба, тому ми пробачали: ніяких образ, нікому не ябедничали» [25, с. 115].

Жінка, яка прийшла до незнайомого їй В. Васильєва, отримала згоду на такий крок від своїх подруг, про неї з жалем говорить начальник бази, не засуджуючи, адже вона лишилася без чоловіка і мала потребу і право «пережити реальну душевно-тілесну радість» [24, с. 103]. Тобто як ми бачимо, на війні люди, які зіштовхнулися з сексуальним голодом, що не набував такої актуальності у мирний час, могли ігнорувати загальновстановлені релігійні чи суспільні норми й піддаватися фізіологічним бажанням. Оточуючі чи свідки часто ставилися до цього з розумінням, тим більше вони розуміли, що завтра їх можуть вбити в бою, під час артилерійського обстрілу чи авіанальоту.

Цікаво, що відповідна ситуація спостерігалася і в нацистській Німеччині. У Райху брак чоловіків, які служили у Вермахті, призвів до того, що німкені активно розпочали контактувати з іноземними робітниками. Між іншим, ця проблема сильно турбувала нацистське керівництво, яке намагалось всілякими способами заборонити інтимні відносини німецьких жінок із чоловіками-остарбайтерами чи навпаки – жінок-остівок із німцями. Співробітники СД 1942 року підраховали, що доки солдати служили у Вермахті, німецькі жінки народили 20 тис. дітей від іноземних робітників [2, S. 251]. Причини, що призвели до цього, на думку спеціалістів відомства були різні: від кохання – до фізіологічної потреби в сексі [2, S. 251].

Бажання в сексуальних контактах проявлялося і поміж в'язнів у концтаборах. Тут зосереджувалися сотні тисяч людей і відкривалися борделі, які працювали тільки для певної категорії в'язнів; ті ж, хто не міг туди

потрапити, намагалися втамувати свої статеві бажання з жінками в таборі чи займалися самозадоволенням або вдавалися до гомосексуалізму, а жінки в жіночих таборах до лесбійства. Наприклад, у таборі Равенсбрюк, відомому ще як «жіноче пекло», серед ув'язнених практикувалося одностатеві контакти. Цікаві спогади щодо цього явища зустрічаються у збірнику спогадів остарбайтерів за редакцією Гелінади Грінченко. Інтерв'юєрка Клавдія Чукович, яка відбувала покарання в Равенсбрюку, торкаючись питання сексуальних потреб, зауважувала, що в таборі поширеним явищем було лесбійство. Навіть існували спеціальні жінки, які заробляли таким чином собі на прожиття. На табірному жаргоні їх називали «кобли». «Жінка з жінкою, там це ж взагалі, дуже багато. Там такі жінки були, які переодягалися в чоловіків, так, знаєте, носили зачіски, такі, всі... З наших із концтабірних. І заробляли цим гроші. Останні пайки несли їм дівчата. Ну, ми, наприклад, були дівчатками, ми цього ще не розуміли. Але тут же жінки були, які в концтаборі стільки років. І ось вони несли цим коблам останню пайку, щоб вона їх тільки задовольнила. Ну, різні, і нині є такі, одна може без чоловіка, а інша не може. Вона прийшла, приїхала вже, можливо, чоловік у неї був, можливо коханець був. Зараз я розумію їх, тому що сама пройшла життя. А тоді ми не розуміли, ми їх засуджували» [26, с. 105].

Моральні дилеми

Проявлення сексуального інстинкту на війні ставило перед подружніми парами етичні проблеми шлюбної вірності, адже тривала відсутність сексуальних контактів через розлуку підштовхувала людей до адюльтеру. Взагалі війна приносить у сімейні пари значні випробування, основним із яких є роз'єднаність пари [27]. Необхідність тривалий час жити без партнера (чоловік на фронті, жінка в тилу) призводить до фізичного та емоційного відвикання чоловіка та жінки один від одного, і вони інколи починають шукати близькості на стороні; постійний стрес, страх і невизначеність можуть

спонукати до пошуку емоційної підтримки в інших партнерах, особливо коли поряд немає свого. Також довготривала розлука сприяла статевому утриманню, яке порушувало функціонування організму та людську інтимну гармонію [27]. У мирний час подружжя переважно не мали таких проблем, бо завжди мали секс. Під час війни все змінилося, і для деякого це стало проблемою. Хтось навіть не підозрював, що здатен на подружню зраду через це. «У мене не було там жодних почуттів. Я як тварина просто задовольняв свою чоловічу потребу», – пояснював причину своєї зради, перебуваючи далеко від коханої, офіцер-червоноармієць [28, с. 121]. Виправдовуючи себе, фронтовики акцентували увагу на тому, що вдавалися не до духовної, а до «фізичної» зради, бо мовляв їм було важко опиратися фізіологічній потребі мати статевий акт. З іншого боку, відомо немало випадків, коли війна, навпаки, допомогла розібратися у почуттях одруженим чи закоханим та скріплювала їхні союзи.

Взагалі адюльтер на війні – це проблема часу: як тільки чоловік чи жінка відчуватимуть сильний сексуальний голод, вони можуть вдатися до подружньої зради через неспроможність стримувати своє лібідо. Але цьому мають сприяти кілька причин: відсутність бойових дій, перевтоми й активація сексуального інстинкту, саме тому найбільша його вірогідність існувала в штабах, тилових частинах і шпиталях. Тут варто зауважити, що статеву активність, яка спостерігалася у медичних закладах під час різних воєн (у Першу світову солдати зневажливо між собою називали сифіліс «сестритом» [29, с. 375], натякаючи на аморальність медичних сестер), лише статевим інстинктом і сексуальним голодом пояснювати недоречно. Воєнні психологи припускають, що сексуальна піддатливість поміж жіночого медичного персоналу на війні є одним із психологічних механізмів зняття бар'єрів перевтоми і стресових ситуацій, які у великій кількості рясніють у військово-медичній сфері під час бойових дій [30, с. 397].

Війна загострювала змагання між моральними приписами й сексуальним потягом. Інколи людина була морально слабкою, а сексуальний інстинкт мала сильний, тому не могла йому довго опиратися. Натомість морально стійка людина зі слабким лібідом могла уникнути подружньої зради. Ті ж, хто в мирний час вдавалися до адюльтеру, взагалі не переймалися моральністю таких вчинків. Референт із сільськогосподарських справ Іванківського гебітскомісаріату Київщини Йоганн Бьоше у листі дружині від 20 вересня 1942 року надіслав фотознімок, де він із колегами у товаристві стенографістки. В листі пояснив, що жінка була з ними більше тижня і його колеги не церемонилися відносно неї. А потім підсумував: «Для багатьох слова честь і вірність – порожнє місце» [31, с. 106].

Поміж фронтовиків навіть був поширений тимчасовий «шлюб», в основі якого лежали суто інтимні стосунки. Головним чином фізіологічна потреба у сексі була мотивом відносин Льва Копелєва і старшого лейтенанта Люби Н. (він не вказував її прізвище у спогадах з етичних міркувань). Спочатку вони разом працювали, а потім стали жити як подружжя, незважаючи на те, що обоє були одружені. Коханці чесно обговорили між собою, що власні родини після війни не збираються покидати [32, с. 89].

Варто зауважити, що подружня зрада під час німецько-радянської війни не була тотальним явищем. Кожна людина має свою психологічну пластичність, яка скеровує діапазон її життєвих моделей поведінки і стратегій. Ось що писав із цього приводу у власному щоденнику Микола Шеремет, перебуваючи у складі Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання у 1942–1943 роках: «Я чесний душею і тілом перед своєю дружиною і таким думаю залишатися до кінця. Дав собі клятву – пронести вірність через всю партизанщину – і пронесу» [33, с. 159]. «Велика частина жінок і дівчат залишалася вірною своїм чоловікам і коханим і пронесла це святе кохання до кінця своїх днів», – констатував Олександр Йолкін [20 с. 173] Для ветерана

Леоніда Рабічева «вільний секс», поширений на фронті, був огидним і аморальним, він мріяв про справжнє кохання, тому певний час уникав таких ситуацій. «Телефоністки одна за іншою закохуються в мене, а я, дурень, вважаю, що не маю права вступати з підлеглими в неформальні стосунки» [34, с. 87, 88–89, 108].

Листування сімейних пар показують, що можливість адюльтеру була головною причиною постійних ревнощів, конфліктів і підозр поміж ними. «Настрій і думки Вірині мене засмутили і образили. З якоїсь невідомої і безпідставної причини вона обвинувачує мене в невірності: ревність не дає їй спокою. Мені аж смішно стає, вона киває на Кухаренко, оце так вгадала – ми живемо весь час з нею, як кішка з собакою... У Москві за Федоровим і його свитою Віра спостерігала розгульне й некрасиве життя і робить висновок: “Якщо і ти будеш так, як вони, то мені нема чого сподіватися на твою вірність”. От дурна і завзята жінка, що з нею таке? Образливо, а потім і шкода Віру – невже старість її так псує?» – розмірковував над причинами ревнощів своєї дружини Микола Шеремет [33, с. 159]. «Я довго не спав і все думав про те, чи скоро зустрінуся зі своїм загonom, потім у голову почали лізти різні думки, згадав про зустріч з Ганнусею, і все стало перед очима. Де вона тепер? Невже вже вийшла заміж і про все забула? Тихо собі живе над голубим Бугом і, може, лише інколи згадує незабутню сторінку свого життя», – мучився здогадками командир відділення обласного партизанського загону ім. Й. Сталіна Федір Ткаченко [33, с. 73].

Впливали на таку поведінку одружених постійні розмови про подружню невірність, які превалювали серед військових. Ірина Дунаєвська, до того як вийшла заміж, не звертала увагу на них, але довготривала розлука з чоловіком змусила її поглянути на це по-іншому. «Дивно, що звичайні армійські розмови про невірність дружин і чоловіків, до яких за роки війни можна було звикнути, тепер мене зачіпають, хоч я, звичайно цього не показую... Снилось, що Олексій

мені написав, що я йому більше не потрібна», – записала вона у власному щоденнику [23, с. 380]. Серед чоловіків сильними були переконання, що «всі жінки – зрадниці»; відголоски цього потрапляли до листів додому, ображали жінок, примушували їх виправдовуватися. Для прикладу, дружина червоноармійця Поповиченка без утоми писала чоловікові, що постійна боротьба за життя (своє і дітей) ніяк не в’яжеться з подружніми зрадами [20, с. 120].

На завершення маємо зауважити, що природна потреба в статевих контактах є важливою для людського організму, але не завжди вирішальною. Люди бувають різними і відповідно мають різний ступінь виховання (культурного, морального, духовного), різне уявлення про культуру та гігієну інтимних стосунків, здатність переносити екстремальні ситуації. Військовий психолог Геннадій Луков перераховує деякі особливості воєнного часу, які неминуче екстремально впливають на психологічний стан солдатів: взимку – це холод, «коли замерзає мастило на ретельно протертій зброї»; влітку – спека, брак води, пил. Трапляються випадки, коли військовослужбовці недоїдають, недосипають, живуть і діють у складних санітарно-гігієнічних умовах, перевтомлюються фізично і морально [35, с. 43–44]. Всі ці фізіологічні, психологічні, кліматичні чинники, пов’язані з воєнною дійсністю, спроможні блокувати сексуальний інстинкт, як і наступальні чи оборонні дії.

Сексуальний інстинкт і війна – дратівлива тема для суспільства, адже може посіяти поміж одружених чи закоханих зерна недовіри один до одного. Саме він, як бачимо, був однією з основних причин зради чи зміни сексуальної поведінки військових і створював певний каталізатор для вже існуючих проблем у людей, які з цим зіштовхнулися. Збереження нормальних стосунків у таких ситуаціях вимагало взаємної поваги, довіри, прив’язаності між чоловіком і жінкою. Окрім цього якщо враховувати лише біологічну потребу в сексі людини та неспроможності керувати своїм лібідо, то спираючись на

нього можна певною мірою виправдати військові сексуальні зґвалтування, що в принципі і робили юристи Вермахту, коли розглядали відповідні справи військових. Можливо саме тому, на ньому не акцентують увагу, коли йде мова за сексуальне насилля, бо такі речі в принципі не варто намагатися заперечити чи виправдати.

Загалом окреслена автором в статті проблема потребу в майбутньому нагромадження емпіричного матеріалу та більш комплексного дослідження, отримані результати якого можуть стати в нагоді для військової психології (в контексті сучасної російсько-української війни) і гендерних студій.

Список використаних джерел

1. Шостак О. Війна та сексуальність в парі. *Простір психологів*. 14.01.2015. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/vijna-ta-seksualnist-v-pari/> (дата звернення 10.09.2015).
2. Gertjeanssen W. Victims, heroes, survivors. Sexual violence on the eastern front during World War II. A Thesis Submitted to the faculty of the graduate school of the university of Minnesota, 2004. 401 p.
3. Mühlhäuser R. Between 'Racial Awareness' and Fantasies of Potency: Nazi Sexual Politics in the Occupied Territories of the Soviet Union, 1942-1945. *Brutality and Desire: War and Sexuality in Europe's Twentieth Century* / Ed. Dagmar Herzog. – London: Palgrave Macmillan, 2011. P. 197–220. https://doi.org/10.1057/9780230234291_8.
4. Mühlhäuser R. Eroberungen: Sexuelle Gewalttaten und intime Beziehungen deutscher Soldaten in der Sowjetunion 1941–1945. Hamburger Edition, 2010. 416 s.
5. Stelzl-Marx B. Stalins Soldaten in Österreich. Die Innensicht der sowjetischen Besatzung 1945-1955. München: Oldenbourg; Wien: Böhlau, 2012. 896 s.

6. Пето А. Насилие и молчание. Красная армия в Венгрии во Второй мировой войне. Stuttgart, 2023. 275 с.
7. Ostrowska J. Przemilczane. Seksualna praca przymusowa w czasie II wojny światowej. Warszawa: Marginesy, 2018. 480 с.
8. Різ Л. Друга світова за зачиненими дверима. Сталін, нацисти і Захід. Київ: Темпора, 2010. 444 с.
9. Райан К. Последняя битва. Штурм Берлина глазами очевидцев. Москва: Центрполиграф, 2003. 622 с.
10. Бурдс Д. Сексуальне насильство в Європі під час Другої світової війни (1939–1945). *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства*: зб. наук. праць / за наук. ред. докторки істор. наук Г. Грінченко, канд. істор. наук К. Кобченко, канд. істор. наук О. Кісь. Київ: ТОВ «АРТ КНИГА», 2015. С. 278–309.
11. Бивор Э. Падение Берлина. 1945. Москва: АСТ Транзиткнига, 2004. 529 с.
12. Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России. Москва: РОССПЭН, 1999. 383 с.
13. Grossmann A. Question of Silence: The Rape of German Women by Occupation Soldiers. *October*. Vol. 72, 1995. P. 43–63.
14. Будницкий О. В. Мужчины и женщины в Красной армии (1941–1945). *Cahiers du Monde Russe*. Т. 52. 2–3, 2011. С. 405–422.
15. Гінда В. В. Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни в окупації та на фронті. Київ: Інститут історії України НАН України, 2021. 409 с.
16. Кон И. С. Мужчина в меняющемся мире Москва: Время, 2009. 496 с.
17. Чирук С. Скільки часу чоловік може прожити без сексу. *Gazeta.ua* 03 жовтня 2011. URL: http://gazeta.ua/articles/he-and-she/_skilki-chasu-cholovik-mozhe-prozhiti-bez-seksu/402704 (дата звернення 10.08.2025).

18. Вогонь А. Без сексу: чи шкідливо терпіти? *20 хвилин. Вінниця*. 14 квітня 2013. URL: <http://vn.20minut.ua/Vin-i-Vona/bez-seksu-chi-shkidlivo-terpiti-10271760.html> (дата звернення 11.09.2025).
19. Педько А. П. Воспоминания. URL: <http://iremember.ru/letchiki-shturmoviki/pedko-anatoliy-petrovich.html> (дата звернення 12.10.2025).
20. Кринко Е. Ф., Тажидинова И. Г., Хлынина Т. П. Частная жизнь советского человека в условиях военного времени: пространство, границы и механизмы реализации (194–1945). Ростов-на-Дону: ЮНЦ РАН, 2013. 362 с.
21. Никулин Н. Н. Воспоминания о войне. Санкт-Петербург: Издательство Государственный эрмитаж, 2008. 244 с.
22. Лико І. («Скала», «Богдан»). На грані дійсності: спогади підпільника; Терефенко М. («Медвідь»). На грані двох світів: Спогади: 1945–1955. Літопис УПА. Т. 37. Торонто – Львів: Літопис УПА, 2002. 642 с.
23. Дунаевская И. М. От Ленинграда до Кенигсберга: Дневник военной переводчицы (1942–1945). Москва: РОССПЭН, 2010. 430 с.
24. Козлова Н. Н. Советские люди: сцены из истории. Москва: Европа, 2005. 527 с.
25. Драбкин А. В., Иринчеев Б. К. «А зори здесь громкие». Женское лицо войны. Москва: Эксмо–Яуза, 2012. 288 с.
26. Невигадане. Усні історії остарбайтерів. / Авт.-упоряд., ред., вступ, ст. Г. Г. Грінченко. Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. 236 с.
27. Сокирчук Н. Війна, стосунки і секс. Розмова з психологом про те, як не втратити себе. 08 червня 2024. URL: <https://glavcom.ua/longreads/vijna-i-seks-rozmova-z-psikhologom-pro-te-jak-zberehti-simju-i-zalishatisja-shchaslivim-u-nash-chas-1003334.html> (дата звернення 18.09.2025).
28. Романовская Е. И. Я и война. Киев: Феникс, 2010. 167 с.

29. Асташов А. Б. Сексуальный опыт русского солдата на Первой мировой и его последствия для войны и мира. *Военно-историческая антропология. Ежегодник. 2005/2006. Актуальные проблемы изучения.* / Отв. ред. Е. С. Сениявская. Москва: РОССПЭН, 2006. 415 с.
30. Рыков С. Л. Гендерные аспекты профессиональной самореализации военнослужащих-женщин в условиях войн и военных конфликтов. *Военно-историческая антропология. Ежегодник, 2005/2006. Актуальные проблемы изучения.* / Отв. ред. Е. С. Сениявская. Москва: РОССПЭН, 2006. 415 с.
31. «Люба моя Еллі!...» Листи, світлини та документи німецького чиновника з окупованого Іванкова (1942–1943 рр.). Упорядники Гаральд Бьоше, Марина Дубик, Тетяна Пастушенко. Київ: Міжнародний фонд «Взаєморозуміння і толерантність», 2012. 336 с.
32. Копылев Л. З. Хранить вечно. Москва: ТЕРРА – Книжный клуб, 2004. 416 с.
33. Партизанські колекції Національного музею історії України у Другій світовій війні. Щоденники. / Ін-т історії України НАН України, Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. Київ: Аеростат, 2015. 304 с.
34. Рабичев Л. Н. Война всё спишет. Воспоминания офицера-связиста 31-й армии. 1941–1945. Москва: Центрполиграф, 2010. 254 с.
35. Луков Г. Д. Психология: Очерки по вопросам обучения и воспитания советских воинов). Москва: Воениздат, 1960. 256 с.